

VALGPROGRAM FOR STAVANGER MDG 2019-23

17 STAVANGERMÅL

FOR MENNESKER OG MILJØ

#KLIMASKIFTE

VI VIL FARGE STAVANGER GRØNT

Programmet du nå leser er nok annerledes enn partiprogram du har lest før. Miljøpartiet De Grønnes program for Stavanger 2019-2023 inneholder saker som skal gjøre Stavanger til en grønnere, varmere, mer menneskevennlig og attraktiv kommune å bo i.

Samtidig har vi laget et program som ikke bare skal gjøre Stavanger bedre, men også **verden** bedre.

Vi har latt oss inspirere av FN sine 17 bærekraftsmål. FNs 193 medlemsland har gått sammen om 17 mål som skal skape en bærekraftig utvikling fram mot 2030. Det er stort, og den mest ambisiøse planen for jorden vår noensinne.

Miljøpartiet De Grønne vil at Stavanger skal bidra til at målene nås. Vi har et ansvar for det, og vi har kunnskapen til det, og vi har muligheten til det. Det skal vi få til samtidig som Stavanger blir en bedre kommune å bo i.

Derfor har vi laget 17 Stavangermål for mennesker og miljø.

Miljøpartiet De Grønne vil at Stavanger skal være en storkommune og by med levende nabolag, der færre er ensomme og vi har mer tid til venner og familie. Der ungene kan leke trygt ute og sykle til skolen med frisk luft i lungene. hvor vi fortsatt kan gå tur i frisk natur, bade i rent hav og friske innsjøer, og hvor vi kan fiske i et hav med mindre plast og lakselus enn i dag.

Samtidig skal Stavanger være en kommune som tar sin del av ansvaret for en verden hvor vi reduserer klimagassutslippene og sikrer sunne økosystemer slik at også de som kommer etter oss kan få gode liv.

Derfor håper vi du vil stemme på våre 17 Stavangermål for mennesker og miljø.

17 STAVANGERMÅL

FOR MENNESKER OG MILJØ

1. Gode klimaløsninger for deg og for verden
2. God og rimelig kollektivtransport
3. Ta vare på livet på land
4. Ta vare på livet under vann
5. Ren luft og grønn energi
6. Ikke forsøple havet
7. Bli en grønn og attraktiv by med livlige bydeler
8. Trygge arbeidsplasser og et bærekraftig næringsliv
9. Redusere fattigdom og økende forskjeller
10. Ha et godt helsetilbud som gir økt livskvalitet
11. Fremme lek, livsmestring og læring
12. Tilby en aktiv fritid og et mangfoldig kulturtilbud
13. Inkludere og likestille
14. Ta vare på matjord og produsere miljøvennlig mat
15. Gjør det lettere å forbruke miljøvennlig
16. Et engasjerende lokaldemokrati
17. Samarbeid for å nå målene

1. GODE KLIMALØSNINGER FOR DEG OG FOR VERDEN

Verden står i en klimakrise, og Stavangers politikk skal være i tråd med Parisavtalen. Derfor stod Miljøpartiet i spissen da Stavanger kommune i 2018 vedtok tidenes ambisiøse klimaplan. Vi skal redusere klimagassutslippene med 80% innen 2030, sammenlignet med 2015, og være en fossilfri kommune innen 2040. Transport, anleggsarbeid, oppvarming og avfallsbehandling skal omstilles slik at vi målene. Etter det må vi gå i pluss. Noen av våre viktigste grep er å innføre klimabudsjett og aktivt satse på sirkulær økonomi.

En by som produserer mer energi enn den bruker

Fornybar kraftproduksjon er mulig, også i byer. Bruk av fossil energi skal fases ut. Ved å redusere energibruken, få et smartere energisystem og bygge plusshus, kan Stavanger bli en by som produserer mer energi enn den bruker. Solenergi bør tas i bruk på alle nybygg, og et langsiktig mål må være at flest mulig hus produserer sin egen energi. Når bygninger pusses opp, skal energisparing alltid være høyt prioritert, også i selve byggeprosessen. Kommunen må stille strengere krav til private utbyggere.

En klimanøytral kommune

Kommunale flyreiser skal reduseres betydelig. Fremtiden er elektrisk, og kommunens bilpark skal gjøres utslippsfri. Vi vil miljøsertifisere og innføre klimaregnskap for alle kommunens etater, virksomheter og by-/kommunedeler. Det skal være lønnsomt og enkelt for ansatte å ta grønne valg. Derfor skal alle kommunale arbeidsplasser være sykkelvennlige, med sykkelparkering, lademulighet til elsykler, garderobe og dusjanlegg. I tillegg skal alle kommunens arbeidsplasser ha el-sykler og el-transportsykler til bruk i tjenestereiser.

Våre personlige klimaregnskap skal kunne gå i pluss

Av en gjennomsnittsnordmanns karbonavtrykk står forbruket for over halvparten. Stavanger må gjøre det mulig å leve i balanse med klodens klima. Kommunen skal gi innbyggerne en kraftig innsats for bærekraftig forbruk, og redusere miljøskadelig adferd. Vi vil legge til rette for gjenbruk og reparasjon.

En grønn byggsektor

Bygg- og anleggssektoren står for en betydelig andel av klimagassutslippene, og Stavanger kommune må gå foran og investere i energi- og klimatiltak som gir flere nye teknologiløsninger og integrerer bærekraftig tenkning. Vi vil at Stavanger skal bli en kommune hvor bygg- og anleggsarbeid gjennomføres uten utslipp i noen ledd. Vi skal rive mindre, gjenbruke byggematerialer, og bruke miljøvennlige byggematerialer. Det får vi til gjennom infrastruktur, støtteordninger, prioritert saksbehandling og regulering.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Innføre klimabudsjett og beholde ressursene i et sirkulært kretsløp slik at de ikke går til spille, men gjenbrukes i nye produkter og tjenester
- Sørge for at Stavanger kommune tar ansvar som innkjøper av varer og tjenester, og prioriterer sosial og økologisk bærekraft i anbudsprosesser
- Styrke klimafondet med 30 millioner kroner
- Etablere en egen klima- og miljøplanavdeling som arbeider målrettet med Stavangers klima- og miljøplan
- Innføre en miljøpris på 300.000 kroner for å stimulere til og belønne nytenking og innsats i miljøarbeidet
- At Stavanger skal innføre fossilfri anleggsdrift, fossilfri transport og gjenbruk av byggematerialer i kommunale virksomheter
- Tilrettelegge for delingsøkonomi og billig reparasjon for å redusere forbruket
- At alle kommunale nybygg skal være klimanøytrale og at det ved utforming av bygninger, anlegg og uteområder skal velges effektive energi- og klimaløsninger
- At oppvarming av kommunale bygg skal skje ved bruk av fossilfrie og utslippsfrie energikilder
- Stille krav om solenergi og/eller grønne tak på kommunale nybygg
- Fjerne restriksjoner for utbygging av solenergi på eksisterende bygg
- Stille strenge klimakrav til private utbyggere

Bærekraftig turisme

Fly og cruisebåter etterlater store klima- og miljøavtrykk. Vi vil redusere antall cruiseanløp og satse på grønn mobilitet for turister.. Vi vil utarbeide en strategi i samarbeid med andre kommuner for å fremme lokal turisme som alternativ til klimabelastende flyreiser.

Vågen må, som byens indrefilet, være tilgjengelig for småbåter, og fri for store cruiseskip. Disse har lenge fått lov til å dominere byen vår, og bidrar til både store klimautslipp og støy. Det må stilles strenge krav til cruiserederiene som ønsker seg til kommunen, og kreve bruk av landstrøm til de utvalgte skipene som får legge til. Stavangers innbyggere skal kunne slappe av i sin egen hage, uten å bli utsatt for utilbørlige støyplager, hverken fra cruisetrafikk eller eksempelvis unødvendig helikopterflyging.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Fremme lokal turisme slik at flere kan velge bort flyreiser
- Ha et tak på daglige cruiseanløp, og kreve en passasjeravgift/miljøavgift av de som kommer. Denne skal være med på å finansiere landstrøm til skipene.
- Flytte cruiseskipene ut av Vågen, og kreve at skipene som kommer hit kan dokumentere at de er miljøvennlige, både når det gjelder utslipp og avfallshåndtering
- At supplyskip som ligger til kai skal over på landstrøm, hvor rederiene tar sin del av kostnaden, slik som cruisebransjen

2. GOD OG RIMELIG KOLLEKTIVTRANSPORT

Vi ønsker at det skal være lettere og rimeligere for alle Stavangers innbyggere å velge miljøvennlig transport. Luften skal være ren og trygg for alle, og vi vil minimere helseskadelig og forurensende trafikk. Miljøpartiet De Grønne Stavanger vil prioritere kollektivreisende, syklist og gående. Stavanger kan bli en mer ambisiøs kommune som innfrir egne klimamål og som bidrar positivt til den nasjonale og globale klimadugnaden. Vi vil senke klimagassutslippene, få mindre bilkø, bedre fremkommelighet, og skape et godt utemiljø.

Buss og tog

Miljøpartiet De Grønne Stavanger vil videreutvikle dagens buss- og togtilbud slik at kollektivreiser kan bli et reelt alternativ for alle i kommunen. Vi vil ha et velfungerende og effektivt finmasket rutenett som er strategisk knyttet opp mot kollektivaksen mellom Stavanger og Sandnes og stasjonene på dobbeltsporet. Slik skal også de som bor i bydelene utenfor sentrum effektivt kunne komme seg rundt i Stor-Stavanger uten å nødvendigvis måtte reise innom Stavanger sentrum. Det å reise kollektivt skal bli den beste løsningen for både familier og enkeltpersoner.

Sykkel

Å sykle er ikke bare miljøvennlig, det er også bra for helse og velvære. Det kan i tillegg være et rimeligere og raskere alternativ enn bil. Vi vil jobbe for at flere skal kunne velge sykkel fremfor bil dersom de ønsker det. Vi skal ha gode og trygge sykkelveier, innføre økonomiske støtteordninger for elsykkel, forbedre bysykkelordningen og sikre flere sykkelvennlige tiltak. Vi ønsker en mer ambisiøs og helhetlig satsing på Stavanger som sykkelby.

Gange

Vi vil ha god fremkommelighet for alle fotgjengere. Fortau og gangvei må være i god stand slik at alle fotgjengere, også de med barnevogn, de som går på sparkesykkel og for brukere av mobilitetsstokk, rullestol eller rullator kommer seg trygt frem.

Varetransport

Klimavennlig varetransport må stå sentralt i fremtidens infrastruktur. Effektive og gjennomtenkte transportløsninger må favoriseres. Løsninger for elektrifisering av tungtransport bør tas i bruk.

Stavanger kommunes havner og deres infrastruktur bør tilrettelegges for maksimal utnyttelse av relevante fartøyers fraktkapasitet. Aktører i kommune, fylkeskommune og næringsliv som er avhengige av varetransport mottak og leveranser bør oppfordres til å søke mot felles transportløsninger der andel transportert gods per transportenhet øker. Halvfulle transportenheter bør unngås.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Øremerke midler fra eget klimafond til investering i samarbeid med entreprenører, makerspace og næringsliv hvor fokus er på forskning og utvikling av fremtidens smarte og miljøvennlige transportløsninger
- Sette mål om minst 30% andel syklistene innen 2030
- Sørge for trygge sykkelveier hvor syklist og andre trafikanter er fysisk adskilt, og som er brede nok for transportsykler og sykkelvogner slik som sykkelruta fra Revheim og over til Hinna.
- Etablere flere bysykkelstasjoner og sørge for plassering i alle Stavangers bydeler
- Innføre refusjonsordning til innkjøp av elsykkel, el-sparkesykkel og transportsykkel for husholdninger med lav inntekt
- Utplassere flere servicestasjoner for sykkel
- Sikre sammenhengende sykkelveier med oversiktlig og tydelig merking som kobler de ulike delene av kommunen sammen med viktige næringsområder, som for eksempel Forus og Ullandhaug
- Tilby sykkelkurs til alle barne- og ungdomsskoler i kommunen
- Opprette en digital plattform for sykkelbyen Stavanger med publikumsinformasjon for syklende
- Sikre at universell utforming legges til grunn ved all utbygging og forbedring av områder for gående slik at personer med funksjonsnedsetting kommer seg trygt og godt frem.
- Sikre regelmessig klipp og trimming av trær langs fortau og gangstier, med tettere oppfølging av privat eiendom hvor dette ikke opprettholdes
- Reparere og fjerne hull, ujevnheter og hindere på fortau, gangsti, gågater og åpne plasser hvor fotgjengere ferdes
- Sikre tilstrekkelig brøyting og avising på fortau og gangsti
- Undersøke muligheten for tryggere og mer miljøvennlig vareleveranse i Stavanger sentrum, eksempelvis gjennom opprettelse av varemottak utenfor sentrumskjernen, hvor elektriske postbiler og/eller transportsykler frakter varene inn til byen
- Konvertere flere lyktestolper til lading av elektriske kjøretøy i tettbygde boligstrøk
- Øke andel parkeringsplasser til elbiler
- Sikre nok bilparkeringsplasser ved kollektivknutepunkter
- Arbeide for oppstart av lokale initiativ som fremmer effektiv varetransport
- Legge til rette for vannbuss mellom Stavanger sentrum og byøyene
- Miljøpartiet De Grønne vil jobbe for at veiprojektet Øyfast skrinlegges, og at elektriske ferjer og hurtigbåter i stedet betjener øyene hvor Øyfast er planlagt.

Miljøpartiet De Grønne vil videre være en pådriver inn mot fylkestinget i Rogaland for:

- Undersøke bedre løsninger for mer rettferdig finansiering av Bymiljøpakken, for eksempel satellittbasert veiprisering
- Gjenåpne Hillevåg og Forus togstasjoner

- Tilrettelegge for et godt kollektivtilbud til sentrumskjernen i Stavanger og Holmen, for eksempel med en snuplass ved Oljemuseet (fjernes hvis vedtatt i sentrumsplanen)
- Etablere flere knutepunkter for buss
- Gjøre det enkelt og rimelig å ha med sykkel på tog og buss
- Bedre betingelser på enkeltbillett og periodebillett til fordel for barnefamilier, slik at det blir rimeligere å reise sammen med barn.
- Prøveordning med on-demand busser i utvalgte bydeler spesielt på Rennesøy og på Finnøy
- Prøveordning med autonome busser på passende strekninger
- Sikre en fullverdig skinnegående kollektivløsning til nye SUS og Universitetet på Ullandhaug
- Flere matebusser og bydelsbusser med fokus på effektiv transport til sentrale stopp langs kollektivaksen
- Opprettholde fordeler for elbil til vi oppnår minst 20% andel elbiler i Rogaland

3. TA VARE PÅ LIV PÅ LAND

Naturen er en kilde til trivsel og folkehelse. Stavanger-naturen gir muligheter for rekreasjon og opplevelser for kommunens innbyggere. Den inneholder også et rikt dyre- og planteliv. Vi ønsker at kommunens innbyggere skal ha god tilgang til naturen, og vi ønsker å beskytte og forvalte økosystemet i kommunen på en god måte. Vi vil være en pådriver for at biologisk mangfold veies tungt når beslutninger tas i kommunen, at man satser på løsninger som har langsiktig perspektiv og at beslutninger tas på grunnlag av fagkunnskap og forskning.

Biomangfold

Stavanger kommune har mange områder som er viktige for både mennesker og dyr. Vi vil styrke biomangfoldet og sørge for enda rikere naturopplevelser for innbyggerne. Flere rødlistede arter er under press i Stavanger på grunn av arealtap, økt ferdsel og naturinngrep. Stavanger kommune skal ha en offensiv strategi for å verne om disse artene. Vi ønsker å sette av flere områder i kommunen der naturen får råde og artsmangfoldet blomstre, og vi vil gjøre Stavanger til en bie- og humlevennlig kommune. Miljøpartiet De Grønne vil kartlegge og verne gamle trær, og fjerne trær og planter som truer det lokale biomangfoldet.

Natur og livskvalitet

I naturen kan man finne fred, ro og overskudd. Miljøpartiet De Grønne vil at flest mulig skal kunne benytte seg av kommunens naturområder, og at man i størst mulig grad kan oppleve og nyte stille natur uten støyforurensning. Vi vil utvide med flere grønne lunges og plante mer av spiselige vekster.

Dyrevelferd

Stavanger skal være en dyrevennlig kommune. Vi vil gi økonomisk støtte til organisasjoner som jobber med dyrevelferd, slik at disse kan drifte mottak og omplassering for dyr. Stavanger kommune skal jobbe for å redusere eierløse dyr.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Prioritere variert beplantning og plantearter som er gode pollen- og nektarkilder, og fjerne planter som påvirker lokal fauna og artsmangfold negativt.
- Motvirke bruk av giftige sprøytemidler og skadedyrbekjempelse også utenfor kommunens eiendom
- At kommunen skal ha et offensivt fokus på bevaring av biomangfold, og at det stilles krav til dette når planlegging, innkjøp og anbud.
- Sette av områder hvor man legger til rette for viltvoksende planter, blomster og urter med minst mulig inngripen i den naturlige veksten
- At kommunen utarbeider en egen plan og strategi for bytrær, etter inspirasjon fra Oslo og Berlin, med opprettelse av et eget register over trærne i sentrumskjernen av Stavanger
- Ta vare på og planlegge grøntområder som naturlig absorberer store nedbørsmengder og som er med på gjøre oss bedre utrustet til håndtering av ekstremvær.

- Kommunen skal motivere privatpersoner til å ivareta biologisk mangfold på egen eiendom
- Sørge for at Mosvatnet blir et naturreservat, slik vi kan ta vare på det unike fuglelivet i dette viktige våtmarksområdet
- Plante enda flere frukttrær, bærbusker og andre nyttevekster på kommunens grøntanlegg
- Etablere eller støtte etablering av utlåns - og deleordninger for utstyr til friluftaktivitet.
- Sørge for at Stavanger kommunes vedtatte dyrevertnplan følges opp, med tilstrekkelig finansiering til å gjennomføre viktige tiltak for dyrevelferd
- At kommunen stiller tydelige krav til dyrevelferd gjennom egne innkjøp og utlysning av anbud
- Gi innbyggere med lav inntekt tilbud om gratis sterilisering og ID-merking av katt.
- Utrede en økonomisk incentivordning for bønder som sørger for bedre velferd for dyrene sine utover det som er minimumskrav
- Øke støtten til organisasjoner som tar seg av og jobber for å forebygge hjemløse dyr
- Sikre tydelig skilting av regelverket av hundehold i parker og friområder

4. TA VARE PÅ LIV UNDER VANN

Havene, fjordene og vassdragene i Norge rommer rike økosystemer og unike naturressurser. De har vært kilde til mat, arbeidsplasser, aktiviteter og bosetting over hele landet i tusenvis av år. De Grønnes fiskeri- og havbrukspolitikk vil gi fremtidige generasjoner samme mulighet til å høste av disse naturverdiene. Da må økosystemperspektivet og bærekraftig forvaltning av alle biologiske ressurser i havet legges til grunn. En grønn kystpolitikk må stanse overbeskatning, forurensing og andre miljøtrusler og sikre mat, arbeidsplasser og innovasjon og kunnskapsutvikling som hele samfunnet har glede av. Vi mener Norge bør være et foregangsland på fiskehelse og utslippsfri matproduksjon.

Stavanger som kystkommune

Når Rennesøy og Finnøy i 2020 blir en del av Stavanger kommune, vil Stavanger bli en stor og viktig kystkommune. Spesielt Finnøy og Rennesøy har en viktig og attraktiv kystlinje som blant annet benyttes til havbruk og rekreasjon, men som også består av viktige og sårbare naturverdier.

For nye Stavanger kommune blir det en viktig oppgave å forvalte disse viktige områdene på en god mulig måte, slik kommende generasjoner også kan drive havbruk, bade, fiske og drive rekreasjon i et sunt og levende hav.

Oppdrett

Miljøpartiet De Grønne ønsker å ta bedre vare på den unike kystlinjen til Stavanger kommune, inkludert Finnøy og Rennesøy. Kommende generasjoner skal også kunne drive havbruk, bade, fiske og drive rekreasjon i et sunt og levende hav. Vi vil derfor stille strenge krav til oppdrettsindustrien, slik at kysten og havet vårt ikke ødelegges av lakselus, kjemikalier og rømt oppdrettslaks.

Nye Stavanger vil bli en stor oppdretts- og havbrukskommune. Med det følger inntekter og arbeidsplasser, men også alvorlige miljøproblemer. Lakselus, kjemikaliebruk, rømming og kloakkutslipp er noen av problemene som industrien står til ansvar for. MDG mener de store miljøødeleggelsene må prioriteres på lik linje som lokal verdiskapning i form av arbeidsplasser og andre inntekter.

Boknafjorden, som dagens Rennesøy grenser til, er en av de norske fjordene som er hardest rammet av fiskeoppdrett. I Boknafjorden står oppdrettsmerdene tett i tett, og fjorden er spesielt hardt rammet av lakselus. Mellom 10 og 30 prosent av villaksen har livstruende mye lus. Fiskeridirektoratet har satt Boknafjorden i farekategori "gul". Det betyr at selskap som driver her blir nektet vekst i produksjonen hvis de ikke får kontroll innen 2020. MDG mener de store miljøødeleggelsene må prioriteres på lik linje som lokal verdiskapning i form av arbeidsplasser og andre inntekter.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Ta hensyn til rekruttering og sysselsetting ved utdeling av kvoter og overføre kvoter fra havfiskeflåten til kystfiskeflåten hvis leveringsforpliktelsene ikke oppfylles

- Finansiering opprydding av miljøgifter i sjøbunn, havner og fjorder langs hele kysten
- Arbeide mot nedbygging av dagens fiskefelt
- Satse på arbeidsplasser innenfor marin havforskning i et bærekraftperspektiv
- Kreve obligatorisk merking av oppdrettslaks, samt øke bøter for rømming
- Kommunen skal ta et ansvar med å være en innkjøper av msc-sertifiserte fiskerier
- Kommunen skal bøtelegge flåter som driver med tråling
- Etablere en egen luseavgift i oppdrettsindustrien som gjør det mer lønnsomt å iverksette tiltak mot luseproblemen
- Skjerpe kravene til dyrevelferd i oppdrettsindustrien
- Stavanger Kommune skal sørge for at alle fiskemerder skal inn i lukkede anlegg i løpet av 2025
- Gi investeringstilskudd til oppdrettere som investerer i lukkede anlegg
- Sørge for at det kun gis nye konsesjoner til lukkede oppdrettsanlegg, for å hindre rømming, lus og kloakkutslipp i fjordene våre
- Oppskalere innsatsen mot marin forsøpling kraftig ved å styrke tilskuddsordningen for tiltak mot marin forsøpling, etablere en mottaksanlegg for avfall langs kysten i kommunen
- Støtte og opprette belønningsordninger der fiskere og privatpersoner kan levere inn søppel og få vrakpant for det
- Ta initiativ til å utvikle "Fiskerens marked" etter modell fra "Bondens marked"
- Verne om myrområdene i kommunen.
- Prioritere å forbedre den økologiske tilstanden i Mosvannet og jobbe for å gjøre området til reservat.
- Kommunen skal bøtelegge båter som driver med bunntåling
- Anerkjenne at sjø og havbunn har høyt biologisk mangfold og at dette må tas hensyn til i arealplaner.

5. REN LUFT OG GRØNN ENERGI

Stavanger er en by med masse natur, vi har stort sett ren luft og nærhet til flotte fjell og fjorder. Det gjør at vi har store muligheter for å satse på fornybar energiproduksjon, som vannkraft, vindkraft og solkraft. Vi kan være med i det grønne skiftet, og gjøre Stavanger til en by for fremtiden som er god å leve i for våre barn og barnebarn.

Kommunens energileverandør må levere klimavennlig energi

Lyse AS er regionens største energiselskap. De leverer fossil gass til kunder i inn- og utland gjennom et 60 mil langt gassrør, og slipper ut hele 125.000 tonn CO₂ per år. Fjernvarmeanlegget til datterselskapet Lyse Neo AS forbrenner avfall og noe fossil gass, som også gir store CO₂- utslipp. Forbrenning av avfall bør begrenses til et minimum, og ikke regnes som en nødvendig ressurs som skal holde fjernvarmeanlegget gående. Lyse bør basere sin fjernvarme på kilder som er fornybare og utslippsfrie. Stavanger kommune som største eier må stille krav til Lyse om å endre sin politikk til å virkelig satse på fornybar energi, og slik støtte opp om kommunens klimamål.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- At Lyse faser ut fossil gass og satser på fornybare energikilder og reduserer den fossile andelen i fjernvarmen mest mulig
- At Lyse effektiviserer forbrenningsanleggene på Forus, og gjør dem i stand til å produsere strøm i tillegg til fjernvarme
- Innføre tiltak som kan redusere søppelmengdene, gjennom incentiver og holdningskampanjer overfor bedrifter og privatpersoner

Nye energiarbeidsplasser

De Grønne ønsker å legge til rette for fremtidsrettet energiproduksjon som spiller på lag med naturen. Stavanger får i 2020 gjennom sammenslåingen med Finnøy og Rennesøy nye muligheter for verdiskapning og grønne arbeidsplasser.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Øke produksjonen av biogass ved bruk av oppdrettsavfall, landbruksavfall, avløpslam, matavfall og andre organiske ressurser
- Gjøre Stavanger til en pådriver i den nasjonale satsingen på offshore havvind
- Støtte økt produksjon av biokull da dette er et kostnadseffektivt klimatiltak med stort potensiale. Biokull lagrer karbon og reduserer slik CO₂ utslipp, det kan blandes i jorda og gi bedre avlinger, og øker vannlagringsevne i tørkeutsatte jordtyper

Ren luft

Stavanger har stort sett ren luft på grunn av vår åpne topografi og mye vind og regn. Men luften blir fort helseskadelig å puste inn langs tett trafikerte veier på grunn av eksos og svevestøv fra biler. Dette går mest utover de myke trafikantene, som gående, syklende og barn, og mennesker med ulike helseplager.

Piggdekkavgiften har vist seg effektiv for å heve andelen piggfrie dekk på biler, noe som i seg selv gjør luften bedre. Inntektene fra avgiften finansierer mange gode klima- og miljøtiltak i kommunen, og Miljøpartiet De Grønne ønsker å videreføre denne ordningen.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Utvide støtteordningen som Stavanger kommune har initiert med pant på gammel vedovn til å gjelde over lenger tid og for flere husstander
- Gi privatpersoner som vil installere solstrøm subsidier gjennom midler fra miljøfondet

6. IKKE FORSØPLE HAVET

Ingen forsøpling i fjordene

Et av de raskest voksende problemene i verden er forsøplingen av verdenshavene og kysten, hvorav plast er et av de største miljøproblemene i vår tid. Nylig ble plast kategorisert som farlig avfall. Hvis dagens utvikling fortsetter, vil det i 2050 være mer plast enn fisk i havet. Norge og alle verdens kystnasjoner må ta ansvar for å snu denne utviklingen i sine områder. Stavanger, som en viktig kyst – og fiskerikommune, skal gå foran som et godt eksempel. Bildekk og gummigranulater er to av de største kildene til plastforsøpling og utgjør en vesentlig andel av mikroplasten i havet.

Plastforsøpling er et stort miljøproblem. Vi ser konsekvensene av plastforsøplingen for livet i havet også her i Stavanger. Stavanger skal bidra i kampen mot plastforsøpling ved å fase ut bruk av gummigranulater på kunstgressbaner og lekeplasser, og etablere tiltak for å rydde opp i havet og på strendene i kommunen vår.

Vann kan i fremtiden bli en mangelvare, og det er vårt ansvar å ta vare på vannressursene. Det som vi i dag bruker som avløpsvann er ikke bare rent, men inneholder også mengder med energi. Vi behøver tiltak for å redusere vannforbruket og -lekkasjen i kommunen, blant annet ved å ta i bruk ny teknologi. Alle skal og må ha tilgang til rent vann, også i en usikker fremtid.

Områder under vann er store økosystemer og naturområder. Likevel planlegges det store byggeprosjekter som truer biomangfoldet og livet under vann. Tunneller er kostnadskrevende og tar opp mye areal, i tillegg bindes innbyggerne til bompengavgifter over lang tid. Utvikling og bygging av moderne ferger med elektrisk drift kan etterhvert bli en stor eksportnæring for Vestlandet, og fergestrekninger må uansett moderniseres etter Paris-avtalen. Her er det store muligheter for Stavanger til å både bevare livet under vann og spare store utgifter.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Øke innsatsen for giftoppyrdding i havet og strandlinjen
- Motivere og premiere frivillig strandrydding og støtte organisasjoner som arbeider med dette
- Innføre en gunstig returordning på gamle fiskegarn, teiner og lignende
- Doble vrakpant på fritidsbåter
- Ta i bruk plastfangstteknologi i havet
- At kommunen skal være en ivrig pådriver i satsingen på førerløse, fossil –og brenselfrie ferjer
- At skipsfarten i kommunen skal være utslippsfri og forurensningsfri innen 2030
- Etablere en tilskuddsordning for elektrifisering av fiskeflåten slik at kystflåten raskt kan bli utslippsfri
- At kommunen skal jobbe for å bli mer aktiv i formidlingen av mulighetene for pant og fokusere på innovative panteordninger

- Fortsette og forbedre satsingen på gode sirkulære systemer innen avfallsteknologi
- Fase ut bruk av gummigranulater på kunstgressbaner og lekeplasser i Stavanger innen 2022
- Øke kunnskapen i skolen, og befolkningen forøvrig om produkter som inneholder mikroplast
- Ha et stort fokus innen smartby-satsingen på å redusere forbruk og bruk av ikke-fornybare materialer
- Innføre vanngjenvinning i urbane kretsløp i kommunen
- Støtte forskningsprosjekt som jobber med å utvikle avløpsrensaneanlegg

7. BLI EN GRØNN OG ATTRAKTIV KOMMUNE MED LIVLIGE BYDELER

Miljøpartiet De Grønne vil sikre at alle deler av kommunen er gode steder å leve. Det skal være attraktivt og trygt å ferdes og benytte våre fellesarealer, og vi skal alle få dekket våre daglige behov i nærmiljøet.

Bærekraftig byutvikling og utbygging

Ved å bygge helhetlige bydeler med jobb, bolig og servicetilbud for hele kretsløpet, sikrer vi gode bomiljø og transportbehovet minker. Både kommunen og private utbyggere har et ansvar for en klimanøytral utbygging hvor vi bygger miljøvennlige og skaper områder med høy kvalitet. MDG vil sørge for en bærekraftig områdeutvikling hvor vi konsentrerer oss utbygging langs kollektivaksene, sikrer høy arkitektonisk kvalitet og reduserer klimagassutslippene fra byggene i et livsløpsperspektiv, både i byggefasen og drift. Det må velges byggematerialer med lave klimagassutslipp i produksjon og bruk, og helse- og miljøfarlige stoffer skal unngås. Vi ønsker i større grad stille krav til bærekraftig og klimanøytral utbygging gjennom ved å benytte for eksempel miljøsertifiseringsverktøy som BREEAM NOR.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Kreve klimanøytrale bygg og byområder med høy kvalitet
- Sette mål for energieffektiviseringen av den eksisterende bygningsmassen i Stavanger, både for offentlige bygg, og private bygg og boliger. Energieffektiviseringen må bli en del av saksbehandlingen i byggesaker, og veies opp mot andre interesser
- Ansette egne byarkitekter i kommunen, etter modell fra Bergen, som skal fremme kvalitet i alle våre bygde omgivelser
- Bruke miljøsertifiseringsverktøyet BREEAM-NOR i kommunale byggeprosjekt og områdeutvikling
- Ha en bærekraftig områdeutvikling hvor vi konsentrerer oss utbygging langs kollektivaksene
- Tilrettelegge for flere boliger i etasjene over gateplan i Stavanger sentrum
- Gjøre det enklere å etablere flere boliger i dagens sentrumsnær bebyggelse slik av vi utnytter eksisterende bygg i stedet for nybygg og byspredning på dyrkbar mark
- Byfornyelse av Mariero-området, fra betong, spredt bebyggelse og overflateparkering, til en grønn bydel med levedyktig lokalsenter, godt bomiljø med uterom og fokus på myke trafikanter

Grønt og blått hverdagsliv

Levende grønn natur og vann skaper utearealer folk vil oppholde seg i. MDG vil ha enda flere grønne lunges, mer beplantning og flere innslag av vann i sentrum. Vi ønsker å etablere generasjonsparker med gratis aktiviteter for alle aldersgrupper. Lekepark, plaskebasseng, fontene, sykkelbane for barn, utendørs spill og treningsapparater skal stimulere til et levende miljø hvor byens beboere og gjester bruker naturen i sentrum.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Sørge for opprusting og vedlikehold av kommunens lekeplasser hvor det er behov for det, og ta bort lekeplasser i områder med mange små som ligger tett på hverandre. Heller satse på færre men større og bedre lekeplasser i disse områdene. Nedprioriterte lekeplasser kan erstattes med grønne lunger og sansehager
- Fokus på naturlige og miljøvennlige lekeplasser når man bygger nytt, med lekeapparater laget i tre som stimulerer til fantasifull og kreativ lek, og med naturlig underlag som sand og gress, for å unngå spredning av mikroplast i naturen.
- At Stavanger kommune skal fremme "Barnas Stavanger" gjennom lett tilgjengelig og oppdatert informasjon om lekeplasser, turmuligheter og andre gratis aktiviteter tilpasset barn og barnefamilier. Gjerne inspirert av "Barnas byrom" i Bergen
- Sette ut flere permanente grillsteder, både i Stavanger sentrum og ved turområder i Stavangers bydeler, på Rennesøy og Finnøy
- Oppgradere Byparken i Stavanger med lekeapparater, spill, sittegrupper, drikkefontene og grillsted
- Åpne bekker og vannløp som i dag ligger i rør, der hvor det er hensiktsmessig
- Etablere flere gatetun

Flere gågater

Spør deg selv, i hvilken del av Kirkegata trives du best, - gågaten eller den som er åpen for biler? For mange er bilen et viktig transportmiddel og det vil det også være i fremtiden. Vi mener likevel at det er mange gater som egner seg som bilfrie for å gi bedre plass til innbyggerne, til næringslivet og til de besøkende. Vi vil etablere flere permanente gågater hvor menneske og trivsel står i sentrum med rom for handel, opplevelser, lek og rekreasjon. Det skal bli enklere å leve et liv uten bil. Gående, syklist og kollektivtilbudet skal prioriteres i bybildet og vi skal skape attraktive gatemiljø med publikumsrettet aktivitet i førsteetasjene i sentrum og på viktige knutepunkt.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Etablere flere permanente gågater der hvor det er hensiktsmessig
- Omregulere Breigata, nordre del av Kirkegata og vestre del av Øvre Holmegate til gågate for å fremme trivelig handel som i andre deler av sentrum
- Tilrettelegge for publikumsrettet virksomhet i første etasjer der hvor det er mest hensiktsmessig

Trehusbyen

Stavanger kommune er i en unik posisjon med sine 8000 sentrumsnære hus som danner Europas største samling av trehus. Trehusbyen er både en attraksjon for tilreisende og for kommunens innbyggere. En slik skatt må vernes og pleies slik at vi beholder det særegne i både hvert enkelt hus og som en helhet. Vi ønsker et enda sterkt vern av den kulturhistoriske verdifulle bebyggelsen og vil ha en varsom utbygging i randsonen av trehusbyen. Vi vil arbeide aktivt med å få trehusbyen på

UNESCOs verdensarvliste som sikrer vern av Stavangers viktigste kulturarv. Samtidig vil vi tilrettelegge for at det bygges flere bygg i tre, både i kommunal og privat regi.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Bevare trehusbyen og tilrettelegge for flere nybygg i tre
- Arbeide for å få trehusbyen på UNESCOs verdensarvliste
- Styrke byantikvaren med flere stillinger

Lokalmiljøene og nabolaget

Nærmiljøet er viktig for det gode livet i kommunen. MDG ønsker nabolag med god blanding av forskjellige boformer som henvender seg til ulike målgrupper. Stavanger skal være en kommune med variasjon og et godt servicetilbud enten du bor i byen eller på landet. Mange områder mangler funksjoner og tilbud som er viktige for lokalsamfunnet. Vi vil stimulere til nærbutikker, helsetjenester, sosiale møteplasser og kultur- og fritidstilbud slik at man har behovene dekket i nærmiljøet.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- MDG vil igangsette et "Tjensvoll-løft" som skal bidra til en fornyelse av gatemiljøet og lokalene rundt Tjensvolltorget, med tilrettelegging for cafeer, benker, uteservering og samlingspunkt for bydelens innbyggere
- Sørge for at det er fremdrift i oppgradering av Nytorget slik at det blir et sosialt og trivelig oppholdssted
- Ha bydelshus i alle bydeler
- Unngå unødig støy- og lysforurensing i kommunen
- Regulere retusjert reklame i det offentlige rom

8. TRYGGE ARBEIDSPLASSE OG ET BÆREKRAFTIG NÆRINGS LIV

Miljøpartiet De Grønne vil skape et vitaliserende og fremtidsrettet næringsliv i Stavanger som legger godt til rette for hele økosystemet i god næringsutvikling. Med en tydelig retning mot fornybarsamfunnet, der lokal produksjon av varer og tjenester blir viktigere, mer effektiv utnyttelse av lokale ressurser og arbeidskraft og en tilpassing til mulighetene ny teknologi gir oss, skal vi sammen skape nye verdier for fremtiden. Med MDG ved roret vil Stavanger kunne legge inn et nytt gir i verdiskapningen, fordi vi forstår de nye rammebetingelsene godt. Vi forstår at når vi snakker om klimarisiko så betyr det også en finansiell risiko for alle næringer som driver i utakt med naturen og vårt felles livsgrunnlag. Disse arbeidsplassene vil framover være utrygge fordi investorer ser på selskapene som høy-risiko å investere i, kundene stiller større miljøkrav og bankene vil ikke lenger låne ut penger. De nye trygge arbeidsplassene ligger i de næringene som spiller på lag med naturen - ikke de som har økonomisk suksess gjennom ikke-bærekraftig utnyttelse av naturen. Stavanger har fantastiske ressurser i både mennesker, teknologi, natur og råvarer. Med riktig stimulering til omstilling vil vi kunne aktivere disse ressursene mye bedre.

Nye muligheter

Stavanger-regionen har et stort konkurransefortrinn med vår ekspertise innenfor energi-sektoren og vi skal også i fremtiden være ledende på området. Mye av teknologien og kompetansen vi har ervervet oss i energibransjen gjennom de siste 50 årene, kan også overføres til helt nye næringer. Gjennom en aktiv næringspolitikk vi bidra til at kompetansen som er utviklet av dyktige mennesker i olje- og gassnæringen kan finne nye bruksområder. Næringsaktører verden over velger å flytte sine investeringer og eiendeler fra olje og gass over til fornybar-markedet. Fortsatt investering i olje anses av flere og flere som høy økonomisk risiko i et langtidsperspektiv. Hvis Stavanger fortsatt skal være ledende på energi er det viktig å stimulere til nye, grønne næringer så raskt som mulig.

Offshore vind

Equinor har en stadig større portefølje med vindprosjekter der de bygger på kompetanse de har opparbeidet innen olje- og gassutvinningen. Om ikke mange år vil den teknologien gjøre det mulig å få store satellittstyrte vindmølleparker på dypt hav som genererer strøm til millioner av husstander. Oljeinstallasjoner som er utrangerte kan brukes til en nyskapende satsing på offshore vindteknologi. Stavanger kommune bør støtte utviklingen av en lokal leverandørindustri her.

Nye maritime arbeidsplasser

Nye Stavanger har mye natur og store havområder, og blir en viktig havbrukskommune nå som Finnøy og Rennesøy innlemmes. Her finnes store fornybare ressurser som kan erstatte inntekter fra olje og gass, for eksempel innen oppdrett og fiskeri. Avfallsproduktene som kommer fra oppdrett og landbruk kan brukes i produksjon av biogass. For at Stavanger og omegn skal bevare lokale arbeidsplasser og kompetente arbeidskrefter må det satses på kunnskap og

utvikling av et sterkt fagmiljø i regionen, i samarbeid med Universitetet og lokale bedrifter

Teknologiutvikling

Automatisering og maskinlæring vil være sentrale teknologier i framtidens næringsliv. Lyse AS er et ledende selskap på dette feltet. Framtidens industriproduksjon, nettbaserte tjenester og elektroniske markedsplasser vil være avhengige av denne teknologien. Målet må være å utvikle gode miljø- og klimavennlige løsninger, for eksempel innen velferdsteknologi, der Stavanger allerede har flere bedrifter som viser vei.

Smått er godt og heia håndverkeren!

Kommunen skal være en pådriver for at bærekraftige og miljøvennlige bedrifter etablerer seg i kommunen, og for at eksisterende bedrifter omstrukturerer sin bedrift til å bli grønnere. Stavanger må være tydelige på klimamål og utarbeide forutsigbare og varige rammebetingelser som gjør at flere bedrifter kan ta del i det grønne skiftet. Det må bli enklere å etablere små bedrifter og små, lokale virksomheter, spesielt innen handel-, håndverk og servicenæringer. Vi ønsker et mangfold av servicetilbud i hele kommunen, fra Vikevåg, Nesheim og Judaberg til Stavanger Sentrum og Kvernevik.

Ja til økt gjenbruk!

MDG ønsker å legge til rette for økt grad av gjenbruk i stedet for bruk- og kastmentaliteten som råder i dagens samfunn. Mange ønsker å reparere det de har, men ofte koster det mindre å kjøpe nytt enn å reparere det gamle. Dette må endres.

Et trygt og inkluderende arbeidsliv

Gode rettigheter i arbeidslivet er viktig for å hindre at mennesker faller utenfor. Alle kan ha behov for hjelp i korte eller lengre perioder, og velferdssamfunnet skal sikre god ivaretagelse av arbeidstakerne. Kommunen bør satse på lavere sykefravær og på tiltak som reduserer antall langtidsledige .

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Jobbe for at midlene, som fra nasjonalt hold fremdeles brukes til å stimulere olje- og gassbransjen, blir flyttet over til å stimulere klimavennlige næringer
- Stimulere til at investorer, gründere og selskaper enda raskere blir interessert i omstilling gjennom tydelige grønne politiske visjoner og føringer for kommunen
- Støtte ulike arenaer for samskaping og "gründerfabrikker" som jobber for framtidens grønne næringsliv
- Etablere premiering av de beste bedriftene innen kategorier som "Omstilling", "Nyskaping", "Kortreist", "Samskaping", "Sirkulærøkonomi", "Etisk", "Arbeidsplasser"
- Aktivere engasjementet og skaperkraften i befolkningen gjennom å initiere samskapings-prosjekt for å finne nye løsninger på gamle problemer, med sikte på å skape nye arbeidsplasser
- Stimulere til at bedrifter fører klimaregnskap.
- Sørge for at Stavanger blir Norges grønne energihovedstad

- Gi støtte til arbeidet med å omstrukturere kompetansen og teknologien fra olje- og gassbransjen til bruk i nye fagområder.
- Oppmuntre til utveksling av kunnskap mellom offentlige etater, private bedrifter, universitetet på Ullandhaug og andre utdanningsinstitusjoner
- Styrke samarbeidet mellom lokalt næringsliv og yrkesopplæringsnemnda.
- Støtte opp om fornybarfondet Nysnø Klimainvesteringer for utvikling av lokale grønne arbeidsplasser
- Etablere en møteplass der offentlig sektor kan legge frem behov for næringslivet, inspirert av det britiske "Small Business Research Initiative"
- At kommunen bruker sitt omfattende eierskap til å stille krav og dreie sine virksomheter over i bærekraftig retning.
- At kommunen vektet bærekraft 50 prosent som tildelingskriterium ved offentlige anbud.
- Stille strengere krav i kommunale anbud om bruk av lærlinger og fagarbeidere
- Støtte gjenbruksstasjoner og andre dele-, utleie- og utlånsordninger
- Styrke lokale virksomheter innen handel-, håndverk- og servicenæringene, også i de nye kommunedelene Rennesøy og Finnøy
- Øke skatteinntektene gjennom å satse på strakstiltak som får langtidsledige og sykemeldte raskere ut i jobb
- Etablere flere VTA (varig tilrettelagt arbeid) arbeidsplasser
- Etablere en kommunal vikartjeneste
- Igangsette strakstiltak for å få ned sykefraværet i dialog med stat og KS
- Redusere kostnader knyttet til folkevalgte
- Kutte kostnader ved å begrense konsulentbruk i kommunen
- Reforhandle Greater Stavanger-avtalen med tydelig mål om at samarbeidet skal ha overordnet fokus på omstilling, bærekraftig næringsutvikling og fornybar energiproduksjon. MDG foreslår Greater Greener Stavanger
- Styrke Stavanger kommunes næringsavdeling

9. REDUSERE FATTIGDOM OG ØKENDE FORSKJELLER

Vi kan ikke leve med at barna som vokser opp i fattigdom i dag blir morgendagens fattige voksne. Problemer knyttet til integrering, skolefravall og fremmedgjort ungdom skyldes hovedsakelig dagens økonomiske strukturer. Kommunen må satse på tiltak som treffer en bredest mulig og sosioøkonomisk definert målgruppe.

De Grønne er bekymret over utviklingen med økt barnefattigdom og økte forskjeller i Stavanger. En av våre grunnprinsipper er solidaritet og medmenneskelighet. Vi tror på et felleskap som gir oss den samhørigheten vi trenger og ønsker en kommune hvor alle kan oppleve tilhørighet, deltakelse og muligheter. Derfor vil vi prioritere å løfte kommunale tjenester som kommer alle til gode og innføre tiltak som utjevner forskjellene. Dette gjelder særlig barn og familier med lav husholdningsinntekt. Samtidig vil vi snu trenden med brannslukking. Vi vil arbeide forebyggende med langtidsperspektiv, for å sørge for at alle opplever seg som en del av fellesskapet uansett arbeidssituasjon, økonomi, kjønn, helsetilstand, funksjonsevne, alder, legning, etnisitet, kultur eller religion.

Miljøpartiet De Grønne vil:

Tiltak og forebygging:

- Opprette et eget fond for å bekjempe økende fattigdom i Stavanger
- Avvikle ABI-systemet (aktivitetsbasert inntekt)
- Satse på aktiv inkludering i arbeidslivet, særlig rettet mot mennesker med funksjonsnedsettelse og flyktninger, gjennom samarbeid mellom Stavanger kommune og lokalt næringsliv, etter eksempelvis Open Mind modellen
- Etablere flere VTA (varig tilrettelagt arbeid) arbeidsplasser og få ned ventelisten
- Tilby gratis internett til husholdninger med barn og med varig lav inntekt, som i Bergen
- Innføre søskenmoderasjon på SFO, og mellom barnehage og SFO
- Utvide forsøksordningen med gratis SFO med mål om at flere barn fra husholdninger med lav inntekt kan delta
- Styrke barnevernet med minst 10 stillinger til saksbehandling og dermed bedre tid til hver familie
- Innføre servering av varm mat ved enkelte skoler og innføre en matpakkeordning som prøveprosjekt
- Gjøre Opplevelseskortet tilgjengelig for flere ved at også barnevernet og kommunen, i tillegg til NAV, kan distribuere dette til familier med lav inntekt.

Boligpolitikk:

- Etablere og bygge flere seniorboliger
- Stille krav til utbygger om at 10% av nybygg skal være avsatt til kommunale boliger, investere i sosial boligbygging og få ned vedlikeholdsetterslepet knyttet til kommunens boligpark
- Bygge studentboliger til behovet er dekket

- Utrede et “leie for eie” prosjekt for vanskeligstilte som leier kommunal bolig som et samarbeid mellom kommunen, husbanken og utbygger
- Intensivere samarbeid mellom kommune, husbank og utbyggere for å kunne satse på boligprosjekter som gir personer med lav inntekt og unge uten egenkapital mulighet til å kjøpe seg et hjem.
- Legge til rette for alternative bokollektiv, hvor flere familier kan bo sammen, eksempelvis aleneforsørgere
- Tilby funksjonshemmede tilpasset oppfølging i egen bolig og få ned ventelistene ved å bygge flere boliger
- Etablere et dugnadsbasert avlastningshus for aleneforeldre etter Rødhette-modellen i Oslo

MDG vil videre jobbe med nasjonale mål for god sosialpolitikk:

- Borgerlønn: En sikret grunninntekt som borgerlønn fjerner økonomisk utrygghet og bidrar til bedre helse. Med borgerlønn kan tid og krefter som før ble brukt til å ligge våken om nettene og lure på hvordan man skal betale husleien brukes til å bedre sin egen livssituasjon. Vi vil ta initiativ overfor staten til å prøve ut borgerlønn.
- Støtte opp om endring i boliglånsforskriften som muliggjør delt eierskap mellom utbygger og boligkjøper. Slik kan utbygger gjøre det mulig for personer som ikke har egenkapital til å få kjøpt seg bolig.

10. HA ET GODT HELSETILBUD SOM GIR ØKT LIVSKVALITET

Miljøpartiet De Grønne ønsker et samfunn med et helhetlig menneskesyn, hvor forebygging i et langt perspektiv prioriteres, i stedet for brannslukking og symptombehandling alene. Vi vil jobbe for et inkluderende helsevesen med tid til den enkelte og økonomiske rammer som belønner god behandling og ikke antallet pasienter.

Et samfunn hvor likeverd og likestilling står sterkt, er et samfunn som ivaretar befolkningen fra vugge til grav. Veien mot et styrket helsevesen går gjennom økt oppmerksomhet på sammenhengen mellom kropp, sinn og miljø. Vår helse påvirkes av både psykiske, fysiske og relasjonelle faktorer. Å oppleve fellesskap og mening i hverdagen bidrar til god helse. Samtidig er det viktig å motarbeide økende stress og press i samfunnet, som går særlig utover dagens unge hvor kropp og prestasjon måles etter uvirkelige idealer. Vi behøver mer tid til hverandre og mindre lykkejag gjennom økt forbruk. Og kommunale tjenester som bidrar til å både forebygge og raskt behandle psykisk- og fysisk uhelse.

Psykisk helse skal tas på alvor

En god psykisk helse er like viktig som en god fysisk helse. I dag ser vi dessverre at forekomsten av depresjon, angst og andre psykiske lidelser har økt betraktelig, og det viser seg spesielt hos yngre mennesker. Selvmordsraten går opp og stadig flere yngre mennesker faller utenfor med uførepensjon og få fremtidsmuligheter. I tillegg er det generelt mange i dag som sliter med psykososiale problemer som ikke blir fanget opp.

Vi mener denne utviklingen er skremmende og at området må prioriteres. Behandling, forebygging og rehabilitering er grunnleggende, men det er avgjørende med en helhetlig tilnærming til problemet og vi må derfor se på samfunnsmessige faktorer som kan ligge til grunn.

MDG i Stavanger vil jobbe for endringer som legger til rette for medmenneskelighet og økologisk balanse i samfunnet vårt, framfor konkurranse og evig vekst. I tillegg vil vi skape et konkret forebyggende og behandlende apparat innenfor psykisk helse, både for unge, eldre, pårørende og de som havner innenfor kombinasjonsdiagnosen rus og psykiatri (ROP).

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Anerkjenne psykisk helseproblematikk på lik linje med fysisk helseproblematikk i skolen
- Gjøre læringsarenaer om psykisk helse mer tilgjengelig for både kommunens ansatte og innbyggere
- Styrke skolehelsetjenesten med flere helsesøstre og psykologer, samt andre faggrupper som miljøterapeuter og spesialpedagoger
- Styrke det psykiske helsetilbudet i kommunen og sørge for et tilstrekkelig tilbud, blant annet ved å sørge for tidlig og rask hjelp og i større grad inkludere nettverk/pårørende

- Styrke ettervern for barn og unge med psykiske problemer, rusavhengige og tidligere domfelte
- Styrke Transkulturelt Senter og gi innvandrerungdom med traumatiske opplevelser ekstra oppfølging
- Styrke krefter som jobber for bedring av egen livssituasjon gjennom mobilisering av egne krefter og ressurser, slik som Fontenehuset og sørge for at også brukerne med de alvorligste diagnosene inkluderes
- Innføre en lavterskel kommunal sexologtjeneste ved en av byens helsestasjoner myntet på unge som har spørsmål i forbindelse med seksualitet, legning, kjønnsidentitet eller kjønn
- Korte ned ventetiden til psykisk helse-behandling, ved å ansette flere psykologer og kliniske sosionomer, og tilby et større bredde godkjente terapeutiske tilbud som musikk- og kunstterapi
- Sikre alle en legemiddelgjennomgang etter utskrivelse fra psykiatrien, samt på jevnlig basis, for å sikre en forsvarlig og hensiktsmessig sammensetning og doser (tilsvarende LMG i sykehjem)
- Utrede muligheter for å gjøre det psykiske helsetjenestetilbudet mer helhetlig og sømløs uavhengig av behandlingsinstans
- I dialog med UiS og SuS fremme å etablere psykologutdanning sammen med satsingen på medisinstudium

Et Stavanger som prioriterer helse- og omsorgsarbeid

De Grønne vil arbeide for økt fleksibilitet og større mangfold i omsorgstjenestene. Vi vil at helse- og omsorgstilbudet skal ivareta verdighet og medbestemmelse. Det må tas hensyn til at mennesker er forskjellige og har ulike ønsker og behov, og at god livskvalitet og livsglede for den enkelte skal ligge til grunn for alle tjenester og aktiviteter som tilbys.

De Grønne mener at helsepolitikken må ses i sammenheng med andre politikkområder. Vi vil derfor også arbeide videre for forebygging av helseskader gjennom oppvekstpolitikk, arealplanlegging og kulturpolitikk. Det er viktig å legge vekt på å fremme god helse og forebygge sykdom også ved å redusere forurensning, fremme sunn mat og legge til rette for daglig mosjon. Alle, uansett funksjonsevne og arbeidskapasitet, må ses på som likeverdige bidragsyttere til samfunnet. Vi vil legge til rette for at de med redusert arbeidsevne kan både delta i utdanning og få jobbe med tilpasset, meningsfylt arbeid.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Gi syke og omsorgstrengende og deres familier en tydelig stemme i den kommunale helse- og omsorgspolitikken
- Styrke ordningen der brukere og pårørende kan melde inn både kritikkverdige og positive erfaringer
- Opprettholde og øke kommunale øyeblikkelig-hjelp-senger, slik at pasienter kan få hjelp nærmere hjemmet og på laveste effektive omsorgsnivå
- Bidra til at alle med omsorgsbehov får et tilpasset boligtilbud
- Arbeide for at foreldre, pårørende og verger for funksjonshemmede skal få fritt brukervalg når det gjelder avlastning, veiledning i hjemmet, bolig og arbeidstrening

- Arbeide for at funksjonshemmede barn får tilbud om intensiv og tidlig trening (som ABA-trening) for å forebygge problemer senere i livet
- Styrke BPA-ordningen (brukerstyrt personlig assistanse) slik at funksjonshemmede kan delta i samfunnet på tilnærmet lik linje med andre borgere - inkludert utdanning, arbeid, fritids- og kulturtilbud, og sosialisering
- Utvide BPA-ordningen i kommunen ved å åpne for at familiemedlemmer og nære også kan søke om å bli BPA og få nødvendig opplæring i regi av kommunen
- At mennesker som er behandlet for rusproblemer og psykiske problemer sikres anstendig ettervern og oppfølging
- At det skal være bolig klar til de som skrives ut etter rusbehandling, eller er ferdig med soning
- Øke antallet behandlingsplasser innen rusomsorg og åpne et brukerrom i Stavanger med tilgang til helsepersonell
- At innvandrerbefolkningens særskilte omsorgsbehov blir tatt på alvor og at kommunale tjenester har kultursensitivitet og kulturforståelse som en del av sitt arbeid med denne gruppen
- At tilbudet med fysisk aktivitet for personer med spesielle behov må videreutvikles og styrkes
- Inkludere flere frivillige lag, organisasjoner og ildsjeler for å øke mangfoldet i aktivitetstilbudet
- Styrke bemanningen ved eldre- og pleiehjem og sørge for mer tid til de enkelte pasientene, samt tilrettelegge for mer autonomi over hverdagen gjennom samarbeid mellom ansatte og pasienter
- Støtte og utvide samarbeidet mellom omsorgssektoren og frivilligheten for å tilby større bredde av fritidstilbud, som kultur, musikk, kontakt med dyr, friluft og naturoplevelser
- Aktivt utvikle tillitsbasert reform innenfor helse- og sosialsektoren rettet mot ansatte - mindre detaljert målstyring og mer tid til mennesker
- Igangsette flere driftsavtaler mellom kommune og fysioterapeut slik at pasienter kan komme raskere i gang med behandling - kortere ventetid øker pasientenes forutsetninger for forbedring og friskmelding, og dette kan bidra til at sykmeldte kommer seg raskere tilbake i jobb eller aktivitet
- Utvide kapasiteten på lavterskel tilbud på familievernkontoret og helsestasjonens familiesenter for å sikre at flere kan søke hjelp og få avtale med minst mulig ventetid
- Legge til rette slik at også fastleger kan ha 8-timers arbeidsdag ved å ha gode ordninger for kommunale avtaler
- Tilrettelegge for flere rekrutteringsstillinger innen fastlegetjenesten

Aktiv alderdom

Pensjonister og uføre bør ha mulighet til å være sosiale og delta aktivt i samfunnet. Mange har stor livserfaring og kunnskap som kan komme fellesskapet til gode. MDG vil styrke de eldres posisjon og bidra til mer kunnskapsoverføring mellom generasjoner. Da må de eldre bli anerkjent som en verdifull ressurs og møtes med respekt. Ikke minst i sitt møte med kommunale tjenester. Vi ønsker at sykehjemmene i Stavanger skal ha livsglede som et hovedmål, og at dette målet skal være førende for sykehjemmenes praksis.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Stimulere kontakten mellom generasjoner ved å skape møteplasser som er tilgjengelig for alle, og støtte opp om prosjekter hvor unge og eldre kan overføre kunnskap, som digitalisering
- At besøks- og støttekontaktordninger blir en større del av eldreomsorgen, eksempelvis gjennom samarbeid med sykehjem, eldresenter, barnehager, skoler og frivillige organisasjoner
- Få ned bruken av medisiner ved å frigjøre mer tid for de ansatte til positivt samvær med beboere, besøks- og turordninger, musikkterapi, hagebruk og dyr som trivselsfremmende tiltak
- At sykehjem og seniorboliger bygges i nærheten til, eller etableres med grønne lunger og gode uterom
- At alle som ønsker det kan få enerom på sykehjem, eller bo med sin ektefelle
- Skape bedre ordninger med omsorgslønn og permisjon for å ta vare på eldre, syke slektninger og venner
- Subsidiere kjøp av elsykkel med vogn til eldre- og sykehjem der ansatte ønsker å ta dette i bruk som en del av aktivitetstilbudet for eldre

11. FREMME LEK, LIVSMESTRING OG LÆRING

Miljøpartiet De Grønne ønsker en skole og barnehage som legger vekt på det helhetlige barnet. Barnehagen og fellesskolen er viktige institusjoner, ikke bare for å gi våre barn og unge et faglig fundament, men også for at de skal kunne bli gode medborgere. Å investere i barnas hverdag er god samfunnspolitikk, og oppvekstsektoren må prioriteres. Det kan spare samfunnet for store utgifter senere om man vi sørger for at barn blir sett og hørt, får oppfølging og får føle mestring. Stavangerskolen er i dag underfinansiert sammenlignet med andre storbyer i Norge. Dette ønsker MDG å snu! Vi må ha nok pedagoger, både i barnehage, skole og SFO. Våre gode pedagoger må få tillit og frihet til å tilpasse undervisningen på en best mulig måte innenfor de gitte rammene. Deres hverdag skal være preget av tid til det enkelte barnet, og ikke av mål- og detaljstyring.

Stavangerskolen og stavangerbarnehagen er gode institusjoner med dyktige ansatte og gode ledere. Barnehagen og skolen skal utvikle seg i takt med samfunnet, og da må vi møte utfordringene med de rette verktøyene. Samtidig må vi erkjenne at mange elever faller utenfor i dagens utdanningssystem. MDG ønsker at skolen skal oppleves mer relevant for flere. Dette oppnår vi gjennom en variert skolehverdag, med fokus på kreativitet, samarbeid, lærelyst og nysgjerrighet i stedet for målstyring og dokumentasjon. Å ta psykisk helse, skolevegning og mangel på motivasjon på alvor handler om å fremme livsmestring for neste generasjon. Stavangerskolen skal være fremtidsrettet og gi elevene kompetansen de trenger for å mestre fremtidens arbeidsliv.

Klima- og miljøutfordringene er de største oppgavene å løse i vår tid. Fokus på klima, miljø og bærekraft må for alvor inn i barnehagen og skolen, ikke bare som teori, men også i praksis. Vi ønsker at barna skal bli kjent med nærmaturen allerede fra barnehagealder, gjennom å tilrettelegge for undervisning utenfor klasserommet, ekskursjoner og økt bruk av de lokale grøntområdene i kommunen.

Alt starter i barnehagen

Stavangerbarnehagen kjennetegnes med godt fokus på kvalitetsarbeid blant ansatte og ledelsen. MDG ønsker å videreutvikle vår gode barnehage. Barnehagen skal ha høy voksentegethet og høy pedagogtetthet. Bemanningsnorm skal gjelde hele dagen. Pedagogene skal ha tid til å ta se og ta vare på hvert enkelte barn, og til å drive nært samarbeid med hjemmet. Vi vil fokusere på at barna skal møte en like høy voksentegethet gjennom hele barnehagedagen. Det må settes av penger til kompetanseheving av personalet, særlig omkring spesielle behov.

Det er viktig at barnehagene kan følge opp barn med særskilte behov uten at det går utover voksentegetheten for alle barna. Det må lages en ordning der barnehagene kan søke og få ekstra midler for å sikre dette.

God og sunn mat fremmer aktivitet og læring, og barnehagene skal servere varierte og næringsrike måltider. Vi ønsker at både barn og ansatte i barnehagen skal få

kunnskap om hva som er sunn, bærekraftig og miljøvennlig mat, og at maten som serveres i størst mulig grad skal være nettopp det.

Barnehagen er en viktig arena for sosialisering og språkopplæring. Vi vil legge til rette for at flere barn med minoritetsspråklig bakgrunn går i barnehage. Vi ønsker at alle barn møter et mangfold av ansatte, deriblant en høyere andel menn. Vi vil ha flere barnehager med fokus på natur og friluftsliv. I samarbeid med det frivillige ønsker vi en ordning der pensjonister og andre frivillige kan involveres som ressurspersoner i skole og barnehage. Dette vil blant annet kunne fungere som et bindeledd mellom generasjonene og være kontaktpunkt i nærmiljøet.

Kortreiste barn

MDG ønsker at barn skal få barnehageplass nær hjemmet, om ønskelig. Slik kan de bli kjent med nærmiljøet, dets natur og dets fritidstilbud. Vi ønsker en offensiv satsing på sykling og gange til skolen. Rundt skoler og barnehager vil vi opprette hjertesoner - trygge, trafikkfrie soner rundt skolene før, under og etter skoletid.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Ha 50% pedagogtetthet i barnehagen og sikre tilstrekkelig voksentetthet gjennom hele dagen
- Øke vikarbudsjetten i barnehagen for å få ned sykefraværet og sørge for nok pedagoger.
- Igangsette bygging av nye barnehager i bydeler med for få barnehageplasser
- Sikre at flere barn får barnehageplass i nærheten av der de bor for å ivareta tilhørigheten til sitt nærmiljø
- Opprette hjertesoner rundt skoler og barnehager - for at barna skal være trygge og kunne gå og sykle til skole og barnehage
- Arbeide målrettet for å få flere menn i skole og barnehage
- At barn og ansatte i barnehagen skal få kunnskap om og mulighet til å lage og servere mer miljøvennlig og bærekraftig mat
- At Ressurssenteret for styrket barnehagetilbud får tilstrekkelige rammer. Dette er viktig for hele Stavangerbarnehagen

En fremtidsrettet skole

Barnehage, barneskole og ungdomsskole skal forberede barna våre på en fremtid som vil kreve en ny form for kompetanse. Vi ønsker at fokus i større grad skal ligge på læringskultur enn på målbare tallkarakterer. Vi ønsker at fem- og seksåringene skal møte en skole som ivaretar deres grunnleggende behov for lek, bevegelse, sosialisering og kreativ utfoldelse. Det skal også være enklere for foreldrene å be om utsatt skolestart for barna - i samråd med pedagoger.

Små barn lærer best gjennom lek – og lek stimulerer de egenskapene fremtidens arbeidsliv kommer til å etterspørre: Kreativitet, nysgjerrighet, problemløsningsevner og samarbeidsevner. Skolene skal få tid til å satse på disse ferdighetene.

Hver skole har sin identitet, og det ønsker vi å bevare. Det skal være mulighet i den offentlige skolen å ha egne satsingsområder. Dette er med på å gjøre

stavangerskolen bedre. Et tett og godt samarbeid mellom skolene på Finnøy, Rennesøy og Stavanger er nødvendig for å knytte en felles identitet i den nye Stavangerskolen og sikre gjennomgående god kvalitet.

SFO - Fritid på skolen

Skolefritidsordning er en god arena for aktivitet og sosialt samvær. Vi vil at SFO skal være et inkluderende fritidstilbud for alle barn, uavhengig familiens økonomi. Vi vil også sikre at barn som har behov for særskilt oppfølging får det SFO-tilbudet de har krav på.

Stavanger kommunes kvalitetsplan for SFO har gode målsettinger, men foreldreundersøkelsene viser stor variasjon fra skole til skole. Miljøpartiet vil ha jevn kvalitet på SFO-tilbudet over hele kommunen. Barna skal møtes av tilgjengelige, dyktige og omsorgsfulle voksne. Gjennom tett samarbeid med skolen kan man også sikre et godt planlagt aktivitetstilbud med pedagogisk forankring. Vi ønsker fokus på tilrettelegging for fri lek under tilsyn. Frilek er med på å styrke barnas sosiale kompetanse, gir rom for kreativ utfoldelse, prøving og feiling og det skjer på barnas egne premisser. SFO er et fritidstilbud ledet av skolen, men det skal være et tydelig skille mellom skole og fritid for barna.

Mat og matlaging bør bli et prioritert tema i SFO, som aktivitet og som tiltak for å sikre at barna får i seg næringsrike og varierte måltider. Å involvere barna i matlagingen legger til rette for medvirkning, mestring og uformell læring. Det er sosialt og kan øke barns nysgjerrighet og interesse for mat.

Den ansatte

Vi trenger faglig sterke og motiverte ansatte i skole og SFO. Den som er nyansatt i Stavangerskolen skal få nyte godt av en god mentorordning og gode muligheter for videreutdanning og faglig påfyll. Vi ønsker at lærerne også får mulighet til å videreutdanne seg i pedagogikk, didaktikk og i praktisk-estetiske fag, samt får muligheten til å opparbeide seg profesjonsfaglig digital kompetanse. Vi ønsker å gi læreren tillit og rom for å være den gode læreren. Klassestørrelsene må ned, og læreren må få tid til å være tett på hver enkelte elev, til å drive tilpasset opplæring og til å kunne være en tydelig klasseleder. Målstyring og dokumentasjonskrav har tatt overhånd i skolen, og vi må minske oppgavebunkene for læreren.

Eleven

God psykisk helse er viktig for en god oppvekst. Alle elever skal kunne møte en åpen dør hos helsesøster eller andre voksenpersoner, og det må være raskt og enkelt å få til en avtale hos helsesøster. Vi ønsker derfor helsesøstre i fulltidsstillinger på alle skoler. Vi må bekjempe mobbing i skolen ved å satse på forebygging fremfor brannslukking. Miljøarbeidere på skolen bidrar til et bedre psykososialt miljø, og ansettelsen av slikt personale bidrar til at våre lærere kan konsentrere seg om lærergjeringen.

Mange ungdomsskoleelever mangler skolemotivasjon. Vi ønsker å møte dem med en variert skolehverdag. Dette kan være gjennom en sterkere satsing på valgfag, på praktiske og estetiske fag og på å legge til rette for elevbedrifter og

entreprenørskapsfag. En slik satsing kan være med å bygge en bro mellom skolen og samfunnet ellers, og mellom skolen og bedrifter i nærområdet. Samarbeid med lokalt arbeids- og næringsliv kan i det hele tatt være med på å gjøre at skolen føles mer relevant for en del av elevene.

Vi er opptatt av at skolene skal ha tilstrekkelig med ressurser til å følge opp elever med særskilte utfordringer. Det skal være en selvfølge at Stavanger kommune fremmer en inkluderende barnehage og skole, der alle barn har sin naturlige plass. Konkret handler det om fysisk tilrettelegging, tilrettelegging av undervisning og pensum, og undervisning i fellesskap som hovedregel. Spesialundervisningen skal skje med faglærte lærere, i størst mulig grad i klasserommet. Skolen skal gi læring og livsmestring til hver enkelt elev, uansett behov.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Fremme forsøk med leksefrie skoler i kommunen
- Ha en mobilfri barne- og ungdomsskole
- Prioritere at nye skolebygg og planlagt rehabilitering ikke blir utsatt, blant annet skolene på Storhaug og Vaulen
- Satse på livsmestring, psykisk helse og kunnskap om vold og overgrep i skolen
- Gi skolene økt handlingsrom ved å styrke driftsbudsjettene
- Tilby skolestarterne en skole som tar utgangspunkt i deres behov
- Gi økt mulighet for utsatt skolestart i dialog med barnehage og skole
- Prøveordning med gratis skolemat og varm mat ved utvalgte skoler i Stavanger kommune
- Styrke praktiske og estetiske fag i skolen med kvalifisert personell
- Sikre kompetent leksehjelp for elever som ønsker det på SFO
- Sørge for gratis SFO for lavinntektsfamilier og heve grensa for redusert foreldrebetaling
- Sikre at barn med særskilte behov som ønsker plass i SFO får et tilrettelagt tilbud, slik de har krav på.
- Innføre søskenmoderasjon mellom barnehage og SFO
- Gi læreren tid til å være lærer ved blant annet å få ned klassestørrelsene og gi læreren færre administrasjonsoppgaver
- Redusere byråkratiet i skolen - læreren skal være lærer, ikke saksbehandler
- Oppfylle Helsedirektoratets helsesøsternorm i skolen
- At mentorordningen for nyutdannede lærere blir videreført og styrket. Vi ønsker motiverte ansatte som blir værende lenge i kommunen.

Bygg og uteområder

Skolenes bygg og uteområder danner grunnlag for en god pedagogisk virksomhet. Et tilfredsstillende inneklima og universell utforming i skole og barnehage bør være en selvfølge. Nybygg må være av en slik kvalitet og utforming at det stimulerer til å ta i bruk fremtidens undervisningsmetoder. Skolens uteområder bør stimulere til lek og læring. MDG ønsker et fokus på grønne uteområder med spiselige vekster og humlevennlige planter. En skole har en naturlig plass i nærområdet. For å kunne utnytte byggene best mulig, ønsker vi at skolene blir benyttet av organisasjoner og

andre etter skoletid. Vi vil ha lokale vaktmestere på skolene for å holde en god kvalitet på bygningsmassen.

En familievennlig kommune

Vi vil gjøre Stavanger til en familievennlig kommune. Det skal være mange møteplasser og arenaer for familier å oppsøke, det skal være enkelt å finne aktiviteter for familien. Vi ønsker at alle skal kunne ha et godt og meningsfullt familieliv og en god hverdag i kommunen. Vi ønsker å sikre lekeområder og "hundremeterskoger" som ikke opparbeides parkmessig. Stavanger by skal bli enda mer attraktiv å bo og oppholde seg i for barnefamilier ved å satse på gode lekeplasser, møteplasser og fasiliteter som alle kan benytte seg av uavhengig økonomi.

12. TILBY EN AKTIV FRITID OG ET MANGFOLDIG KULTURTILBUD

Stavanger har et rikt kulturliv og mange gode fritidstilbud. Kultur, idrett og andre fritidsaktiviteter bidrar til økt trivsel, bedret livskvalitet og folkehelse, hindrer utenforskap og skaper møteplasser på tvers. Det bor mennesker fra over 180 nasjoner i Stavanger kommune, og kulturlivet og fritidstilbudene skal inkludere, gjenspeile og representere dette mangfoldet.

MDG vil prioritere barn og unge. Vi vil at flest mulig skal ha tilgang på et variert fritids- og opplevelsestilbud i sitt eget lokalmiljø, med opprusting av de arenaene hvor det er behov for det og etablering av nye. Det skal være lett tilgjengelig og mulig for alle å delta på noe, uavhengig familiens økonomiske status.

Kunst- og kulturlivet

Kulturopplevelser har betydning for mennesker i alle aldre, fra livets start til livets slutt, og vi mener det er viktig å styrke både de regionale institusjonene med stort nedslagsfelt og de selvstendige aktørene som skaper kulturopplevelser i byrommet og i nærmiljøet. Vi vil ha langsiktige og forutsigbare vilkår for kunstnerne, organisasjonene, festivalene og frivilligheten som sørger for gode kulturopplevelser i Stavanger.

Stavanger skal være en internasjonal kulturby og vi ønsker derfor en betydelig satsing på synlighet og formidling av hva som skjer i kommunen. Slik kan man nå ut til flere og stimulere til positiv utvikling innen kulturturisme.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Utrede muligheten for å etablere Den kulturelle bæremeisen i Stavanger kommune, en kultursatsing i barnehagene
- Bedre formidlingen av det mangfoldige kunst- og kulturtilbudet i kommunen gjennom en egen app og nettside
- Sørge for flere permanente skulpturer og installasjoner i det offentlige rom
- Sikre videre drift og utvikling av byens kunst- og kulturinstitusjoner, og ivareta godt vedlikehold av bygningene
- Arbeide for at Rogaland Teater får realisert et nytt teaterhus hvor staten er en betydelig bidragsyter
- Øke Museum Stavangers (MUST) økonomiske ramme for å ivareta åpningstider og bevaring av museets mange anlegg, og bidra til et museumsloft hvor MUST får dekket sitt behov for fornying
- Bevare ungdomshuset Metropolis i Stavanger sentrum og sørge for at nye lokaler er på plass eksisterende bygg eventuelt får nytt formål
- Ha en Folken-visjon. Folken trenger et realløft for å kunne fortsette å være den gode konsertscenen og sentrale møtepunktet for studentene som de er i dag. MDG vil at Folkens driftstilskudd skal øke i tråd med indeksregulering, og at kommunen tar en aktiv rolle i dialog med huseier om mulighet for overtagelse av lokalene som Folken i dag leier.
- Tildele etablerte festivaler og andre kulturarrangører flerårig støtte på 3-5 år for forutsigbare vilkår som sikrer utvikling, bredde og kvalitet

Bibliotekene

Bibliotekene spiller en verdifull rolle i lokalsamfunnet som møteplasser og arena for leselyst, læring, inkludering, integrering og kulturopplevelser. Vi vil at flest mulig skal ha et bibliotek eller lånemulighet i gang- og sykkelavstand til hjemmet.

Skolebibliotek bidrar til økt leselyst og leseferdighet, og alle elever bør derfor ha et godt lånetilbud med kvalifisert personale tilgjengelig på skolen. De Grønne vil se på mulighetene for å utvide lånetilbudet til også å omfatte utlån av verktøy, turutstyr og lignende.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Gi øremerkede midler til opprettelse og drift av skolebibliotek
- Vurdere bydelsbibliotek på Hundvåg og i Hillevåg, gjerne i tilknytning til skolebibliotekene
- Oppruste Rennesøy folkebibliotek
- Etablere kommunal utlånsordning av utstyr til sport, tur og fritidsaktiviteter i tilknytning til bibliotek o.l.
- Undersøke løsning for hjemlevering av utlånsbøker til sykehjem og til personer som mottar helsetjenester i hjemmet

Kulturskolen

Kulturskolen er et av kommunens viktigste kulturtilbud til barn og unge uansett bakgrunn og forutsetning. Kulturskolen skaper både glede, forståelse, opplevelser og fellesskap innenfor ulike kulturuttrykk. Vi vil styrke kulturskolen ved å opprette flere bydelskulturskoler for å gi et kulturtilbud i nærmiljøet for et kortreist hverdagsliv. Vi vil øke antallet friplasser og tilby plasser til redusert pris. Kulturskolen skal være et tilbud til alle barn og unge i kommunen, uavhengig av økonomiske forutsetninger.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Etablere flere bydelskulturskoler for et kortreist kulturtilbud til barn- og unge
- Øke antall friplasser i kulturskolen
- Tilby redusert pris i kulturskolen for familier med lav inntekt som ikke kvalifiserer til friplass

Idrett

I en tid der flere og flere beveger seg stadig mindre, ønsker vi å satse på folkehelse og prioritere lokal breddeidrett. Fysisk aktivitet skal være enkelt tilgjengelig og en naturlig del av hverdagen for alle i kommunen, uansett alder og bakgrunn. Tross et godt tilbud i kommunen, er det mangel på både utendørs og innendørs treningsflater. Vi ønsker flere idrettsanlegg i nærmiljøene som vil bidra til kortreiste tilbud og mindre transportbehov. Vi vil bygge flerbruksanlegg som gir maksimal mulighet for å utøve idrettsaktivitet for flere idretter. Samtidig har eliteidretten en naturlig plass i kommunen og MDG vil sikre gode interkommunale anlegg som ivaretar regionens behov. Slik vil vi også opprettholde Stavangers posisjon som arrangør av nasjonale og internasjonale arrangementer.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- At kommunen skal sette av areal til idrettsaktivitet i alle nye utbyggingsområder
- Ha miljøvennlige kunstgress fotballbaner i alle bydeler og nærmiljø
- Anlegge treningsapparater i parker og friområder nær turløyper
- Bygge innendørs flerbruksanlegg for å ivareta blant annet håndball, innebandy, bordtennis, volleyball, basketball, badminton og fekting
- Rette opp i eksisterende skjevhet i multifunksjonelle idrettshaller i kommunen og prioritere Storhaug og Madla bydel
- Sørge for rutinemessig vedlikehold og klargjøring av kommunale utendørs badeanlegg og stupebrett slik at disse er tilgjengelige, trygge og attraktive for publikum
- Rehabiliterer gymsaler til flerbrukshaller hvor man ikke allerede har dette i nærmiljøet, og legge til rette for åpne haller utenom skolens åpningstider
- Ha søndagsåpne idrettshaller til ikke-organisert aktiviteter for familier

Frivillighet

Uten frivilligheten stopper Stavanger opp. Frivilligheten er en viktig del av Stavanger kommune, med sitt mangfold av engasjement i fritidsaktiviteter for barn og unge, idretts- og kulturelle opplevelser, opplæring, beredskapstjenester og helse og omsorgstjenester. Vi vil styrke frivillige organisasjoner med samfunnsnyttige formål som bidrar til et mer medmenneskelig og bærekraftig samfunn. Det skal være enkelt å bidra og MDG vil etablere frivillighetssentraler i alle deler av kommunen slik at alle innbyggerne har en lokal møteplass for frivillig aktivitet i sitt nærmiljø.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Videreføre satsing på frivilligsentralenes rolle som møteplass og frivilligkoordinator for lokalmiljøet
- Involvere frivillige organisasjoner i offentlige arrangementer og utredninger

13. INKLUDERING, INTEGRERING OG LIKESTILLING

Miljøpartiet De Grønne jobber for et samfunn der alle kan være seg selv, og der det legges til rette for at alle kan delta i samfunnet og arbeidslivet. Etnisitet, kultur, alder, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, seksuell orientering eller funksjonsevne skal ikke begrense individets deltakelse, innflytelse og livskvalitet. Vi vil bekjempe alle former for diskriminering, og føre en normkritisk og feministisk politikk for å bygge ned frihetsberøvende maktstrukturer. MDG ønsker at Stavanger skal være en raus by med rom og like muligheter for alle.

Netthets

Muligheten for åpen diskusjon og debatt må sees på som et gode for samfunnet. Men det gir også økte muligheter for trakassering, hets og hatprat. Amnestys siste rapport advarer spesielt mot at hatefull retorikk oftere kan føre til voldelige handlinger og beskriver et skred av overgrep på nett. Særlig utsatt er kvinner og minoriteter. Men også kommunalt ansatte, særlig i barnevernet, er utsatt for hets og sjikane. Dette vil MDG stoppe og forebygge ved å få på plass en egen handlingsplan med tiltak mot netthets og digital trakassering.

Seksuelle overgrep og seksuell trakassering

#Metoo har ført til en revolusjon. Kampanjen har satt fokus på et sår problem i det brede lag av samfunnet. Modige mennesker har stått frem med sine historier. Nå har politikerne et ansvar for å følge opp. Vi må i organisasjonsliv, arbeidsliv, privat og offentlig sektor iverksette konkrete tiltak for å tøyse sextrakassering.

Sosial kontroll

I dag har kun et tjuetalls kommuner minoritetsrådgivere. Stavanger trenger gode sosialarbeidere i våre skoler for å jobbe langsiktig og systematisk med endring i familier der sosial kontroll kan være et tema. Helhetlig familiearbeid er en nøkkel for å forebygge og avbryte sosial kontroll, samt hjelpe de som bryter med familien.

Likestillingsbudsjett

MDG sitt mål er at alle innbyggere i Stavanger skal ha like rettigheter, plikter og muligheter uavhengig av kjønn. Det kreves en strategi for hvordan vi skal nå dette målet, og en synliggjøring både av status og retning for arbeidet. Dette kan løses med et eget dedikert likestillingsbudsjett. Formålet er å kunne jobbe med konkrete satsinger for å fremme likestilling generelt. Det er viktig at det jevnlig rapporteres om status på likestilling i kommunen.

Representativitet

Mangfold i ledelse, administrasjon, arbeidsplasser og alle steder der mennesker skal utrette noe, er en fordel. Mennesker av ulikt kjønn, med ulik bakgrunn, ulik religion og funksjonsevne vil kunne bidra med unike perspektiver men også sitt unike fokus. Det er MDGs oppfatning at en mangfoldig sammensetning er en styrke i alle sammenhenger der avgjørelser skal tas, derfor vil vi satse på at mangfoldet i samfunnet gjenspeiles i kommunens ansettelser, informasjon og bildebruk.

Seksuell helse for alle

Vi ønsker at alle skal kunne uttrykke sin kjønnsstilhørighet og tiltrekning uten fare for diskriminering, trakassering eller vold. Stavanger skal være en raus og mangfoldig kommune, med rom og respekt for hverandre tross våre forskjeller. Kommunen skal ta seksualitet på alvor og fjerne tabuer og skam knyttet til dette, både rettet mot enkeltpersoner og ansatte i kommunen. En kommunesexolog vil både kunne sette i gang gode forebyggende og anti-diskriminerende tiltak, drive folkeopplysning og kurs, samt være en rådgiver for alle profesjoner i kommunen som arbeider med mennesker.

Kjønns mangfold

MDG ønsker at Stavanger skal være en foregangskommune for kjønns mangfold. Vi behøver tettere samarbeid med Foreningen for transpersoner, samt forskere på feltet, for å utvikle våre tjenester mot alle innbyggere, også de med flytende kjønnsidentitet.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Gi større plass til nettvett i undervisningen fra 1. trinn, og styrke satsingen på digital kompetanse og kritisk refleksjonsevne i skolen
- At netthets og sjikane må vies en større plass i kommunens ikt-strategi og sees i sammenheng med kildekritikk
- Jobbe aktivt med oppfølging av kommunalt ansatte som utsettes for netthets på grunn av sitt arbeid
- Ta initiativ til en egen handlingsplan som inneholder tiltak mot netthets og annen digital trakassering blant unge og av kommunalt ansatte
- At undervisning om kjønn, kropp og seksualitet starter allerede i barnehagen, og skal være årlig tema gjennom hele skolegangen
- At seksualundervisningen bør styrkes og utbedres basert på en bredere forståelse av seksuell grensesetting samt kjønnsroller satt i sammenheng med dagens pornografiindustri
- Ta initiativ til å jobbe aktivt med seksuell trakassering i offentlig sektor og legge fram en handlingsplan knyttet mot dette, med fokus på forebygging, holdninger og god oppfølging blant ansatte og brukere
- Opprette egne stillinger for minoritetsrådgivere ved ungdoms- og videregående skoler som kan bistå våre unge i spørsmål knyttet til sosial kontroll og tilby familieveiledning der det er behov
- At kommunen i større grad fokuserer på å forandre skjevheter i forhold til likestilling og synliggjør at det jobbes med likestilling
- At målene for likestilling må få budsjettmessige konsekvenser, slik at ressurser fordeles mer rettferdig mellom kjønnene
- Kommunens bildebruk skal gjenspeile mangfoldet i befolkningen slik at alle som bor her kan kjenne seg igjen i våre hjemmesider og annet materiell fra kommunen der bilder brukes
- Kommunen skal ha som mål at sammensetningen blant de ansatte skal gjenspeile mangfoldet i befolkningen og arbeide for et mer likestilt arbeidsliv
- Gjøre politisk engasjement mer attraktivt og tilgjengelig for flere ved at politiske møter avholdes på dagtid, slik at flere småbarnsforeldre kan engasjere seg

- Ansette en eller flere sexologiske rådgivere i kommunen, slik som i Bergen
- At informasjon og politikk i kommunen gjenspeiler kjønns mangfoldet
- Barn og voksne i offentlige institusjoner må få lov å bli kalt det pronomen de ønsker og få lov å ha det kjønnsuttrykket og navnet de føler seg hjemme i
- Endre retningslinjene for alle offentlige virksomheter, og private som leverer offentlige tjenester, slik at alle skjemaer får en tredje kjønnskategori og at foreldre betegnes kjønnsnøytralt

14. TA VARE PÅ MATJORD OG PRODUSERE MILJØVENNLIG MAT

Vi kan sørge for at det er nok mat til alle på globalt plan, men det krever at vi tenker nytt. Nye Stavanger blir en jordbrukskommune. Vi kan gjøre noe lokalt, ved å verne om matjord, satse på bærekraftig landbruk og å bruke ressursene på en langt smartere måte.

Matsikkerhet og biomangfold

Økologisk produksjon tar ekstra hensyn til miljø og dyrevelferd, og er en spydspiss i arbeidet for å gjøre norsk landbruk bærekraftig. Verdien av det norske landbruket kan, hvis det blir forvaltet rett, være som et pensjonsfond av mat og bioressurser som vi kan leve av i fremtiden. Finnøy og Rennesøy har vært og skal være viktige for matproduksjon i regionen vår og vi er klare på at vi ikke ønsker en politikk der en omdisponerer matjord, hverken der eller i mer bynære strøk. Det er lett å bygge ned matjord, men det tar generasjoner å bygge den opp igjen.

Satse på et lokalt, økologisk og plantebasert kosthold

Å øke andelen plantebasert mat i kostholdet vil gi store helsefordeler for den enkelte og spare samfunnet for belastningen ved mange livsstilssykdommer. Det vil også være bra for miljøet. Vi ønsker at Stavanger kommune skal øke andelen av lokal, økologisk og plantebasert mat i offentlige institusjoner, kantiner, skoler og barnehager. Det skal være like lett å velge plantebasert som kjøttbasert.

Mat skal spises, ikke kastes

Å kaste spiselig mat er sløsing med verdens ressurser, og det er en uheldig sett fra et økonomisk perspektiv. Vi trenger gode løsninger som minimerer kasting av spiselig mat i kommunen.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Ta vare på matjorda. All dyrkbar mark skal vernes mot utbygging.
- Stimulere til et bærekraftig landbruk som tar vare på det rike mikrolivet i jorda. Vi ønsker et landbruk som tar vare på miljøet, dyra og bonden.
- Tilby større andel lokal, gjerne økologisk og plantebasert mat i kommunens kantiner
- Plante flere frukttrær og bærbusker i kommunen til felles anvendelse
- Støtte og utvikle biologisk mangfold i grøntarealene i kommunen via beplantningsplanene og sikre bie- og humlevennlige planter.
- Legge til rette for mer lokal, bærekraftig og økologisk matproduksjon gjennom blant annet andelsjordbruk, kolonihager, nabolagshager og skolehager
- Teste ut en kommunebondeordning etter modell av bybonden i Oslo
- Legge til rette for lokal handel av mat gjennom f.eks. torghandel og REKO-ringer
- Redusere matsvinn i offentlige institusjoner, kantiner, barnehager og skoler, og ha som mål å oppnå 50% mindre matsvinn i kommunen innen 2030
- Gi støtte til organisasjoner, næringsdrivende og privatpersoner som skaper løsninger som reduserer matsvinn

15. GJØRE DET LETTERE Å FORBRUKE MILJØVENNLIG

Bærekraftig forbruk og produksjon handler om å imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Bærekraftig produksjon innebærer å minske ressursbruk, miljøødeleggelse og klimagassutslipp når en produserer en vare. På sikt vil dette føre til økonomisk vekst, begrense klimaendringer, og øke livskvaliteten til mennesker på jorda. I dag forbruker vi mer enn hva som er miljømessig bærekraftig, og det omsettes svært mange produkter med kort levetid. Emballasje og engangsartikler fører til unødvendige mengder avfall. Mange av produktene vi kjøper er produsert i utviklingsland hvor arbeidere jobber under uakseptable og uetiske arbeidsforhold.

Stavanger kommune bør gå foran som et godt eksempel og kan i større grad sørge for at kommunale innkjøp er etisk forsvarlig og miljøvennlig. Med en helhetlig innkjøpspolitikk kan kommunen være med på å sikre gode levekår for nåværende og fremtidige generasjoner, både lokalt og globalt. Ikke minst kan kommunen inspirere til og legge til rette for at også næringsliv og privatpersoner kan gjøre positive forbrukervalg.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Utarbeide en helhetlig og bærekraftig kommunal innkjøpsordning med høyere krav til sosialt, etisk og miljømessig ansvarlig handel
- Styrke kommunens kompetanse på bærekraftig handel med relevant opplæring og kursing
- Evaluere kommunens innsats og resultater som Fairtrade- og Miljøfyrtårnkommune
- Bidra til holdningskampanjer i kommunens regi rettet mot gjenbruk, mindre forbruk og mer reparasjon
- Støtte reparasjonskafeer og "utstyrsbibliotek" med utlån av alt fra sportsutstyr til verktøy
- Utfase bruk av ikke-nedbrytbare engangsprodukter og emballasje i alle kommunale foretak
- Plassere vannfontener i sentrum og det offentlige rom slik at publikum kan fylle egen flaske
- Bli Norges første kommune som ikke selger drikkevann på flaske
- Øremerke midler i eget klimafond til insentivordning for bedrifter og gründere som vil etablere emballasjefrie næringer
- Sikre innkjøp og forbruk av fossilfri energi i kommunale virksomheter, og jobbe aktivt for å unngå energisløsing

16. ET ENGASJERENDE LOKALDEMOKRATI

Lokaldemokratiet skal styrkes

Med sammenslåingen av Finnøy, Rennesøy og Stavanger til en storkommune blir lokaldemokratiet viktigere enn noensinne. Lokalpolitikere har best kjennskap til sitt nærmiljø og vi ønsker aktive og betydningsfulle bydelsutvalg hvor flere saker avgjøres lokalt. Slik flytter vi viktige avgjørelser nærmere folket og gjør det enklere for innbyggerne å påvirke sitt nærmiljø.

En åpen, demokratisk og lett tilgjengelig kommune

Det skal bli enda enklere å engasjere seg i politiske prosesser og motta informasjon om kommunen. Vi vil opprette et JA-kontor som en veiledningstjeneste for innbyggerinitiativ og entreprenørskap. JA-kontoret skal sørge for tettere offentlig-privat samarbeid for å ivareta gode ideer og initiativ slik at de lettere kan foredles og de beste realiseres.

Politisk aktive unge

Barn og unge påvirkes av politiske beslutninger på lik linje som de voksne. Vi vil styrke unges perspektiver i politiske prosesser ved å innføre stemmerett til 16-åringer i lokalvalg.

Digital hverdag

Et åpent og tilgjengelig internett er avgjørende for ytringsfrihet, kunnskapsdeling, samarbeid og et moderne demokrati. Tilgjengeliggjøring av offentlige data legger grunnlag for verdiskaping i et innovativt norsk næringsliv og hovedregelen skal derfor være at data skal være åpent tilgjengelige. Dette åpner for at informasjon kan tas i bruk til utvikling av program og apper som kan komme samfunnet til gode. Vi ønsker videre at Stavanger kommune satser på god kommunikasjon med innbyggere i overgangen til storkommune. Tilgjengelige og brukervennlige kommunikasjonskanaler på nett er viktig for inkludering og deltakelse.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Gi mulighet for å informere kommunens beboere via mail, SMS og andre digitale plattformer
- Direktesende møter fra Bystyret og ned til kommunalstyrenivå på web-TV
- Gi mer beslutningsmyndighet til bydelsutvalgene
- Innføre stemmerett for 16-åringer ved lokal- og regionalvalg
- Opprette et JA-kontor hvor innbyggerne kan få hjelp til å realisere og koordinere gode ideer
- Gjøre offentlig data tilgjengelig for innovasjonsformål, næringsutvikling, offentlig tjenesteyting og lignende
- Gjøre programvare som er utviklet av kommunen tilgjengelig på åpne lisenser
- Sikre en sømløs digital overgang til storkommune ved at all informasjon og tjenester samordnes og samles i ett digitalt kontaktpunkt

- Opprette politisk informasjonskanal og chat robot som gjør politikk mer tilgjengelig og forståelig for alle, for å holde publikum oppdatert på og ta i mot spørsmål om møter, saker og saksbehandling
- Forbedre kommunens nettsider og optimalisere søkefunksjonen ytterligere slik at dokumentasjon, sakspapirer og informasjon om kommunens virksomhet blir enda mer tilgjengelig og lett å finne

17. SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE

For å lykkes med bærekraftsmålene trengs det samarbeid og her har myndigheter, næringslivet og sivilsamfunnet et ansvar. Klimaendringer blir regnet som verdenssamfunnets største utfordring og det angår oss alle. Naturmangfoldet mer sårbart, fører til ekstreme vær fenomener og påvirker vår helse negativt. For å møte disse utfordringene kreves vilje til omstilling og et godt forberedt samfunn. Ambisiøse klimatiltak er nødvendig, og klimakutt må prioriteres høyt. Stavanger har mulighet til å lede an som forbilde i dette arbeidet, slik som for eksempel Oslo har klart ved å drive ambisiøs klimapolitikk i tråd med målene i Parisavtalen. Stavanger-regionen har de beste forutsetninger og kompetanse for å spille en sentral rolle i det grønne skiftet.

Det er ikke bare en levelig jordklode som står på spill, men også økonomi og arbeidsplasser. Vi ser at utdanningsinstitusjoner, bedrifter og også nasjoner nå velger å flytte sine investeringer fra fossil til fornybar. Fortsatt satsing på olje regnes som økonomisk risikofyllt og uansvarlig overfor kommende generasjoner.

Et bærekraftig Stavanger krever gode allianser. Med klima som høyeste prioritet og uttalt mål i ulike samarbeid; interkommunale, næringslivet, gjennom prosjekter, med utdanningsinstitusjoner og vennskapsbyer, vil vi kunne sette standarden for et reelt klimaløft både for vår egen region og som inspirasjon for andre.

Miljøpartiet De Grønne vil:

- Utvide UiS-samarbeidet *Sammen for en bedre kunnskapsby* til også inkludere bærekraft og samfunnssikkerhet i hovedarbeidsområdene
- Aktivt fronte omstilling og fornybar-samfunnet i samarbeid med kommunens vennskapsbyer
- Begrense deltakelse på konferanser hvor man må reise med fly, og redusere størrelse på delegasjoner når man reiser
- Gjennomføre flere møter og konferanser på web
- Involvere Stavangers innbyggere i samarbeidet om god fremtid for mennesker og miljø
- Være en lokal pådriver for nasjonal og global handling mot menneskeskapte klimaendringer